

Зміст

Марко Сирник
Система вивчення української мови
і літератури українцями у Польщі.
Інтеграція вітчизняного і діаспорного
досвіду **3**

Роксолана Зорівчак
Боліти болем слова нашого...
(фрагмент книги) **5**

Література

Дмитро Дроздовський
Ловець *Таємниці* Юрій Андрухович або
Сім днів, які змінили світ **11**

Анатолій Фасоля
Еміграційна література:
ключ до розуміння **16**

Психологія

Інна Галецька
Застосування НЛП-технік
у формуванні впевненості в собі **20**

Владислав Газолишин
Тренінг
контролю агресивності **21**

Історія

Jarosław Syrnyk
UTSK wobec kwestii regionalizmu
łemkowskiego **23**

Марко Сирник
Українське шкільництво на землях
сучасної Польщі в роки
Другої світової війни **46**

Roman Drozd
Żądania ludności ukraińskiej
wysuwane pod adresem władz polskich
w latach 1944–1960 **50**

Stefania Jawornicka
Szkolnictwo ukraińskie
na Środkowym Nadodrzu **57**

Валерій Власенко
Кость Мацієвич і український
республікансько-демократичний
клуб у Празі **60**

Неллі Корнієнко
Лесь Курбас і духовні засади
українського авангарду **68**

Закони

Pismo do MEN **82**
Odpowiedź MEN **83**

Статистика

Марко Сирник
Навчання української мови
у Польщі – 2006/2007 шкільний рік **84**

Методика

Наталя Ніколаєнко
Тихе сьйво над мою долею **93**

Валентина Нижеголенко
Сценарій «Золота осінь» **95**

Валентина Нижеголенко
Сценарій «Свято
Покрови Пресвятої» **101**

Валентина Нижеголенко
Сценарій «Прийди, прийди, весно,
прийди, прийди, красна» **108**

Валентина Нижеголенко
Сценарій «Свято Матері» **113**

С. Казимирова
«Мандрівка в казку» **118**

Сценарій уроку «Тварини лісу.
Охорона лісу» **120**

Ірина Федоренко
Розвиток логічного мислення **126**

Марія Стець
Як використати прислів'я й приказки
на уроках української мови
в молодших класах **153**

Публіцистика

Максим Кирчанів
Чи існує в Росії українська діаспора
або песимістичні роздуми
воронезького українофіла **156**

„Ridna Mowa”
– kwartalnik oświatowy
Ukraińskiego Towarzystwa
Nauczycielskiego w Polsce

Redakcja:

Irena Drozd (Biały Bór) – prezes UTN
Stefania Jawornicka (Zielona Góra)
Bohdan Majer (Elbląg)
Jarosław Syrnyk (Wrocław)
Marek Syrnyk (Wałcz) – redaktor
naczelny

Współpracownicy:

dr Bożena Zinkiewicz-Tomanek
(Kraków)
prof. Roman Drozd (Koszalin)
Maria Steć (Przemyśl)
Lesia Chraplywa-Schur (London
– Canada)
Wałerij Sobko (Kijów)
Wadym Olifirenko (Donieck)

Korekta językowa i stylistyczna:

mgr Maria Mandryk-Fil (Biały Bór)

Sekretarz redakcji:

Krystyna Syrnyk

Strona www:

Grzegorz Mucowski

Opracowanie graficzne:

Teresa Oleszczuk

Korekta:

Katarzyna Seń

Wydawca:

Ukraińskie Towarzystwo
Nauczycielskie w Polsce

Adres redakcji:

78-600 Wałcz
Dolne Miasto 10/80
tel. (67) 258 98 87
e-mail: proswita@op.pl
[http://www.interklasa.pl/portal/
dokumenty/r_mowa/](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/)

Numer wydany przy wsparciu finansowym
Ministerstwa Edukacji Narodowej

Під час використання матеріалів,
посилання на журнал «Рідна мова»
– обов'язкове

Валерій Власенко

Суми

Кость Мацієвич і український республікансько- демократичний клуб у Празі

Висвітлюється діяльність відомого українського громадського та політичного діяча Костя Мацієвича у Чехо-Словацькій Республіці, показана його роль у справі становлення та розвитку Українського республікансько-демократичного клубу в Празі.

Кость Мацієвич (1873–1942) – відомий учасник українського національно-визвольного руху початку ХХ ст., державний діяч періоду Української революції 1917–1921 рр., один з ідеологів і провідників Української радикально-демократичної партії й Української партії соціалістів-федералістів, громадсько-політичний діяч української еміграції міжвоєнного періоду, фахівець у галузі сільськогосподарської економії, кооперації та громадської агрономії, професор українських вищих шкіл у Чехо-Словаччині, керівник низки громадсько-політичних і фахових організацій.

Його постать знайшла певне відображення в енциклопедично-довідкових виданнях¹, мемуарно-документальних працях учасників українського національно-визвольного руху, національного державотворення 1917–1921 рр. та політичної еміграції міжвоєнного періоду².

У роботах російських науковців першої чверті ХХ ст. показана роль К. Мацієвича на ниві сільськогосподарської науки³, дослідники з української еміграції та діаспори відзначили його роль у галузі кооперації та економіки сільського господарства⁴. З початком перебудови інтерес до постаті К. Мацієвича поси-

люється. Його згадують як одного з яскравих представників так званої «школи Чаянова»⁵. В останнє десятиліття з'явилася низка публікацій, присвячених фаховій діяльності вченого⁶, його роботі на дипломатичній ниві⁷, науковим студіям⁸, а також опубліковані роботи біографічного характеру⁹.

Проте, незважаючи на посилення інтересу до постаті К. Мацієвича, багато сторін його життя, діяльності і наукового доробку залишаються невідомими або недостатньо висвітленими. Наприклад, багатоаспектною і малодослідженою проблемою є громадсько-політична діяльність Костя Мацієвича в еміграції. Він брав активну участь у суспільно-політичному житті української еміграції, сприяв створенню та розвитку різноманітних громадсько-політичних організацій, наукових установ, деякі з них очолював. Тому автор ставить собі за мету показати роль К. Мацієвича у становленні та розвитку однієї з таких організацій – Українського республікансько-демократичного клубу (УРДК).

Український республікансько-демократичний клуб виник 1925 р. у Празі з ініціативи відомих діячів Української революції 1917–1921 рр., які опинилися в еміграції. Вони підтримували Державний Центр УНР в екзилі й належали до Української радикально-демократичної партії (УРДП). Саме створення Клубу було виявом публічної політичної діяльності УРДП. Організація об'єднувала представників різних політичних напрямів, але основну масу її членів складали радикал-демократи. Статут Клубу,

який підготували до затвердження у червні того ж року, підписали члени ініціативної групи професори О. Білецький, К. Лоський, О. Лотоцький, О. Шульгин, доцент А. Яковлів¹⁰. Установчі збори організації відбулися 22 грудня 1925 р.¹¹, хоча в архівних документах зустрічається й інша дата – 21 грудня того ж року¹². На думку автора, перша дата є більш вірогідною, оскільки первинний документ – протокол установчих зборів – датується саме цим числом, тоді як 21 грудня наводиться у документах, що стосуються відзначення десятилітнього ювілею Клубу. Головував на зборах Федір Щербина, привітальне слово виголосив Олександр Лотоцький, оприлюднив статут Кость Лоський. До фундаторів Клубу, яких було більше тридцяти осіб, належав і К. Мацієвич¹³.

Керівним органом УРДК була управа у складі голови, його заступників, членів, секретаря та скарбника. Очолювали організацію професори Олександр Лотоцький (1925–1928), Кость Мацієвич (1928–1931), Максим Славінський (з 1931)¹⁴. Костя Мацієвича обрали головою УРДК 26 жовтня 1928 р. Його кандидатуру запропонував О. Лотоцький, який переїжджав до Варшави. А 14 квітня 1931 р. загальні збори Клубу обрали новий склад управи на чолі з М. Славінським. Проте, Мацієвич залишався заступником голови ще майже п'ять років поспіль. З листопада 1929 р. по 1 березня 1930 р. К. Мацієвич перебував у відпустці, замість нього виконував обов'язки голови Клубу Валентин Садовський.

У різний час членами управи були М. Битинський, Б. Бутовський, Є. Гловінський, П. Головка, Л. Грабина, В. Демиденко, І. Зварічук, П. Зленко, В. Зонь, А. Зубенко, В. Кибальчич, А. Кмета, В. Кучеренко, Б. Лисянський, З. Мірна, Т. Олесюк, П. Пархоменко, Т. Пихтін, Є. Приходько, О. Покрасен, В. Садовський, Б. Туник, П. Феденко, Л. Чикаленко, С. Шишковський, А. Яковлів та інші. За часів головування К. Мацієвича у складі Управи працювали Борис Бутовський (секретар), Євген Гловінський (заступник), Петро Головка (член), Петро Зленко (скарбник), Артем Зубенко (член), Василь Кучеренко (член), Зінаїда Мірна (заступник), Валентин Садовський (заступник), Панас Феденко (член), Степан Шишківський (член).

Структурними підрозділами Клубу в перші роки його існування були секції (пізніше називалися відділами): літературно-музична (літературно-артистична) на чолі із Зінаїдою

Мірною, потім долучився до її роботи Євген Маланюк; військово-історична у складі Т. Пихтіна, О. Ковалевського, О. Покрасена; бюро праці, до складу якого спочатку входили П. Пархоменко, І. Боровик, В. Філонович¹⁵. Крім того, створювалися комісії. Так, у 1930 р. сформована комісія з організації свят у складі З. Мірної, П. Головка та А. Зубенка.

Загальна кількість членів Клубу постійно зростала. На початку 1926 р. їх було 38 осіб, 1927 – 83, 1928 – 94, 1929 – 133, 1930 – 146, 1931 – 151, 1932 – 153, 1933 – 159, 1934 – 161, 1936 – 163 особи¹⁶. Уповільнення темпів зростання кількісного складу організації на початку тридцятих років пояснювалося кількома причинами. По-перше, це скрутне матеріальне становище значної частини українських емігрантів у період світової економічної кризи 1929–1932 рр., коли важко було знайти роботу та засоби до існування, не кажучи вже про сплату членських внесків. По-друге, згортання чеською владою допомоги українським вищим школам, заборона набору нових студентів призвели до ліквідації таких вузів, як Українська господарська академія (1922–1935), Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова (1923–1933). Значна частина емігрантів почала шукати кращого життя в інших країнах Європи і Америки, внаслідок чого зв'язки з Клубом поступово втрачалися. Територіально члени УРДК розподілялися таким чином: на 1 січня 1931 р. на Прагу та її околиці припадало 64 особи, Подебради – дванадцять, інші місцевості ЧСР – дванадцять, поза межами ЧСР проживали 63 особи¹⁷, а на 1 січня 1936 р. відповідно сорок, дві, 41 і вісімдесят осіб¹⁸.

У 1928 р. з ініціативи К. Мацієвича Клуб став колективним членом Українського об'єднання в ЧСР, яке тільки-но виникло¹⁹. Головою організації був член УРДК і УРДП Андрій Яковлів. Об'єднання утворилося на противагу Українському комітету в ЧСР, де переважали українські есери. Крім політичного спрямування ця організація займалася культурно-просвітницькими справами. У другій половині тридцятих років вона мала 158 індивідуальних членів. Її осередки діяли у Празі, Подебрадах, Мельнику та на Закарпатті. Проіснувала організація до 1939 р.²⁰ Інтереси УРДК в Об'єднанні представляв його голова. Співпраця двох організацій давала позитивні результати у справі працевлаштування українських емігрантів у країнах Європи та Америки, про що йтиметься нижче.

Кошти Клубу формувалися із членських внесків, добровільних пожертв, що збиралися під час проведення громадських заходів, гроші, зібрані за так званими «підписними листами» (добровільні внески на певні потреби), та позички з допомогового комітету Клубу. Наприкінці 1926 р. доходна частина складала 3711 чеських крон, 1927 – 3348, 1928 – 2171, 1929 – 2413, 1930 – 8600 крон²¹. Збільшення доходів у 1930 р. пов'язане з інфляційними процесами під час світової економічної кризи та збиранням пожертв на ювілейний дар Олександрю Олесю.

Головним завданням УРДК було здійснення культурної і політично-освітньої діяльності як для своїх членів, так і широкого загалу української еміграції. Організація влаштовувала академії, на яких виголошувалися доповіді, подавалися реферати, присвячені національним святкам, відомим подіям чи особам. Це – Шевченківське свято, ювілей І. Франка, проголошення незалежності УНР (IV Універсалу), Акту Злуки УНР і ЗУНР, десятиріччя перебування українців в еміграції, десять років існування Чехо-Словацької Республіки (ЧСР), вісімдесятирічний ювілей першого Президента ЧСР Т. Масарика, сорокаліття літературної діяльності О. Кобилянської, п'ятидесятиріччя з дня народження Олександра Олеся, роковини вбивства Симона Петлюри, пам'яті М. Галушинського, М. Грушевського, М. Левицького, Є. Чикаленка, П. Холодного та інші.

На таких академіях виголошувалося вступне слово голови Клубу, а потім – окремі доповіді. Протягом 1926–1935 рр. відбулася 41 академія, на яких виголошено 106 доповідей²². Доповідачами були відомі громадсько-політичні діячі української еміграції, професори українських вищих шкіл, військові, зокрема, О. Алмазов, О. Безпалко, Л. Білецький, І. Бочковський, Д. Дорошенко, М. Левицький, Р. Лісовський, М. Літвицький, П. Лисянський, О. Лотоцький, [М]. Омелянович-Павленко, В. Приходько, В. Прохода, С. Сірополко, М. Славінський, С. Смаль-Стоцький, П. Феденко, В. Філонович, А. Чернявський, О. Шульгин, А. Яковлів, чеські науковці І. Хорват, Ф. Лома.

За час головування Мацієвича у Клубі зі вступним словом він виступав на академіях, присвячених десятиліттю ЧСР та десятиліттю відновлення УНР (1928)²³, одинадцятій та дванадцятій річницям проголошення самостійності України (1929, 1930)²⁴, четвертим роковинам смерті С. Петлюри (жалобна академія,

1930)²⁵, а також урочистих сходинах щодо вісімдесятиліття від дня народження Президента ЧСР Т. Масарика (1930)²⁶, Шевченківському святу (1931)²⁷. Кость Мацієвич виголошував на академіях і доповіді, зокрема, *Націоналізм С. Петлюри* (1929)²⁸, *Є. Чикаленко як тип українського хлібороба* (1929)²⁹, *Галушинський як громадський і політичний діяч* (1931)³⁰, *С. Петлюра та сучасність* (1933)³¹, *IV Універсал у світлі сучасності* (1935)³².

Протягом 1926–1935 рр. заходами Клубу відбулися 83 товариські сходини, присвячені поточним проблемам української еміграції, міжнародному становищу, окремим особам чи подіям. На них було виголошено 97 доповідей та рефератів³³. Піднімалося широке коло питань. Так, Кость Мацієвич виступав на такі теми: *Земельна справа на Україні* (1926)³⁴, *Стан хліборобства на Україні* (1928), *Про діяльність О. Лотоцького до революції* (1928)³⁵, *Роковини Т. Шевченка в українському житті* (1928)³⁶, *Головна еміграційна рада та національний податок* (1930, у співавторстві з О. Шульгиним та А. Яковлівим)³⁷, *Діяльність клубу [УРДК – В. В.] за 5 років* (1931), щодо справи скликання *Українського національного конгресу* (1934), *Розподіл Росії – проблема нових держав на Близькому і Далекому Сході* (1934, у співавторстві з М. Славінським), *Криза демократії* (1934, у співавторстві з І. Бочковським та В. Садовським)³⁸.

Іноді через політичні уподобання доповідачів, приналежність їх до певної політичної групи чи партії на сходинах виникали непорозуміння. Так, 22 березня 1929 р. на Шевченківському святі Л. Білецький виголосив політичну агітаційну промову, в якій давалася негативна оцінка Варшавському договору 1920 р. На засіданнях управи і загальних зборах Клубу цей виступ було засуджено³⁹. Траплялися випадки заборони чеською владою сходин або загальних зборів з політичних мотивів. Так, 1930 р. місцева адміністрація не дозволила провести загальні збори членів Клубу, на яких професор А. Ковалів збирався доповісти про «харківський процес»⁴⁰.

Клуб влаштовував просвітницькі акції для емігрантів. Так, у 1929 р. для членів української громади управою Клубу були організовані дві серії викладів з різних галузей українознавства. Професори і доценти вищих українських шкіл у ЧСР прочитали для членів української колонії у Празі 21 лекцію. Протягом лютого–травня щонеділі в Подебрадах поважні викладачі про-

читали лекції на такі теми: *Головні моменти української історії* (доц. П. Феденко), *Власливості української мови* (проф. В. Сімович, 2 лекції), *Україна – Росія в їх економічних взаємовідносинах* (проф. В. Тимошенко), *Українське народне господарство за часів совітської влади* (доц. В. Садовський), *Українське мистецтво: будівництво* (проф. С. Тимошенко, 2 лекції), *Історія української національної думки* (проф. О. Лотоцький), *Світова думка про Україну* (доц. І. Бочковський), *Українська церква* (проф. О. Лотоцький), *Нація та держава в історії України* (М. Славінський), *Головні моменти української філософської думки* (проф. Д. Чижевський), *Українське мистецтво: головні періоди українського театру* (проф. Д. Антонович)⁴¹.

Наприкінці товариських сходин часто відбувалися літературно-музичні виступи, в яких брали участь відомі літератори, поети, артисти, музиканти – Василь Барвінський, Борис Гомзин, Наталія Дорошенко, Лідія Дяконенко, Д. Левитський (Левицький), Ніна Ліндфорс, Євген Маланюк, О. Маланюк, С. Нагірна, Нестор Нижанківський, Олександр Олесь, Лідія Садовська, Марія Славінська, брати Самойловичі, Роман Сімович, Олекса Стефанович, Михайло Теліга, Український академічний хор під керівництвом Платоніди Щуровської-Россіневич та інші⁴². Крім того, організовувалися вечірки, забави. У 1926–1935 рр. відбулося дев'ять таких заходів⁴³.

Другим важливим завданням УРДК була участь у різноманітних сферах громадсько-політичного життя української еміграції. Клуб завжди підтримував акції різних громадських організацій у загальнонаціональних справах. Так, наприкінці 1929 р. УРДК приєднався до акції протесту Українського об'єднання у ЧСР щодо означення національності у паспортах, виданих Нансенівським комісаріатом у справах емігрантів. Обидві організації вимагали визнати українців як окрему націю із зазначенням цього у паспортах⁴⁴. У звіті управи Клубу за 1930 р. зазначалося, що УРДК підтримав акції протесту проти терору в Україні і «судового процесу 45»⁴⁵, заходи Головної ради щодо об'єднання еміграції і стягнення національного податку, приєднався до акцій протесту Українського товариства Ліги Націй щодо захисту національних прав українського населення Східної Галичини, привітав інші емігрантські організації у зв'язку з тридцятилітнім ювілеєм виникнення Революційної української партії, погодився на обмін доповідями і рефератами,

що читалися у Празі, з іншими громадсько-політичними організаціями. У звіті наголошувалося, що управа Клубу «в своїй діяльності весь час трималася суто державницько-національної лінії, уникаючи будь яких ухилів в бік вузької груповості, а тим більш дешевої демагогії, разом з тим дбаючи про можливу консолідацію живих національних сил»⁴⁶.

До цієї сфери діяльності Клубу можна віднести і справу відзначення п'ятидесятилітнього ювілею відомого українського поета Олександра Олесь (Олександра Кандиби). УРДК не тільки матеріально, але й організаційно сприяв реалізації цього заходу. Його зусиллями було ліквідовано борг поета фірми Шенкера у 10 000 чеських крон за склад книжок, зібрано понад 4100 крон на ювілейний подарунок Олесю та виділено кошти на друкування збірки його нових творів з авторським підписом, яка потім поширювалася серед українських бібліотек різних країн⁴⁷. Зауважимо, що значну роль у реалізації цих заходів відіграв Кость Мацієвич. З його ініціативи була створена організаційна комісія щодо святкування ювілею, він особисто доклав чимало зусиль у справі погашення боргу поета, сприяв залученню до збирання коштів на придбання ювілейного дару Олесю різних громадських організацій Європи і Америки та влаштуванню урочистого святкування ювілею.

Клуб прилучився також до справи створення Комітету допомоги голодуючим в Україні⁴⁸. Участь УРДК полягала, по-перше, у підтримці ініціативи Генеральної ради у Франції щодо створення Центрального комітету допомоги голодуючим на Україні на чолі з О. Шульгиним. Наприкінці 1928 р. до акції долучилися Український Центральний Комітет у Варшаві, Український громадський комітет у Празі, Український допомоговий комітет у Румунії (його головою на той час залишався К. Мацієвич). По-друге, Клуб сприяв залученню до збирання коштів студентів і викладачів українських вищих шкіл у ЧСР. Кость Мацієвич проводив таку роботу в Українській господарській академії в Подебрадах, П. Феденко – в Українському вільному університеті та Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у Празі⁴⁹. По-третє, до складу Центрального комітету допомоги голодуючим в Україні від УРДК було обрано К. Мацієвича, І. Мірного, Ст. Сірополка, П. Феденка та Є. Вирового⁵⁰. По-четверте, у 1929 р. Клуб зобов'язався перерахувати Ко-

мітету одноразово п'ятдесят і щомісяця п'ятнадцять чеських крон з коштів національного оподаткування⁵¹.

В середині тридцятих років Клуб брав участь у спільних заходах емігрантських громадських організацій. У 1934–1935 рр. він підтримував акцію Товариства прихильників Української господарської академії проти ліквідації цього навчального закладу та діяльність Головної еміграційної ради зі стягнення національного податку; брав активну участь у скликанні та проведенні Головною еміграційною радою конференції (лютий 1934), Всеукраїнського національного конгресу, у роботі комітетів: з ушанування пам'яті М. Грушевського, з організації ювілейної академії до 85-річчя з дня народження Т. Масарика, із зустрічі делегатів на Український жіночий конгрес; організовував спільно з іншими організаціями національні заходи, наприклад, Шевченківське свято⁵².

Важливим завданням УРДК було працевлаштування своїх членів, випускників українських вищих шкіл та взагалі українців-емігрантів. З цією метою у 1927 р. Клуб відкрив Бюро праці. Ще напередодні створення цього підрозділу О. Лотоцький вів переговори з поважними діячами української еміграції про працевлаштування співвітчизників. Так, на початку 1927 р. він мав про це розмови з генералом Володимиром Сікевичем, який мешкав тоді у Канаді, та головою Українського допомогового комітету у Румунії Костем Мацієвичем. Обидва зголосилися допомогти у цій справі⁵³.

З квітня 1929 р. Бюро праці діяло під егідою УРДК та Українського об'єднання в ЧСР. У 1928–1935 р. його головою був К. Мацієвич, секретарем – Б. Бутовський. Членами (референтами) Бюро в різний час були О. Безпалко, Є. Гловінський, К. Дудар (Дударів), Зайців, О. Кандиба (Ольжич), П. Козирський, М. Миколаєнко, В. Садовський. У Подєбрадах Бюро мало своє відділення.

З 1927 р. по 1 січня 1936 р. Бюро праці допомогло 318 особам, в тому числі 25 було надано позички для переїзду в інші країни, 179 – візи, 114 здобуто посади. Найкраще справи йшли у 1927–1930 рр., коли позичками Бюро скористалися дев'ятнадцять чоловік (76% від загальної кількості користувачів цієї послуги), візи отримала 171 особа (95,5%), посади здобули 114 чоловік (100%)⁵⁴. Більшість тих, хто шукав роботу за межами ЧСР, прямували здебільшого до Польщі, а також до Бельгії, Румунії, Франції та США. У 1929 р. у Польщі було працевлашто-

вано тридцять чоловік, у Франції на вагоноремонтний завод у Ліоні – сім чоловік. Надано візи до Польщі 42 особам, Румунії – трьом. Всі знайшли роботу. Позички для переїзду в інші країни отримало вісім чоловік, в тому числі два – до Польщі, два – до Франції і чотири – до Америки⁵⁵. Знаходили роботу переважно інженери, таксатори, агрономи, меліоратори і лісівники, пошук на фахівців гуманітарного профілю майже не було. У 1930 р. на посади у державних підприємствах у Польщі було влаштовано трьох чоловіків, надано віз сорока особам, в тому числі 34 до Польщі, одній до Франції і п'ятьом до Румунії. Позички для переїзду до США здобули шість чоловік, Бразилії – дві особи⁵⁶.

Кошти для надання позичок Бюро праці отримувало двома шляхами. По-перше, наприкінці 1928 р. було створено допомоговий фонд, що формувався з обов'язкового податку тих, хто був працевлаштований за межами ЧСР за допомогою Бюро праці. На 1 січня 1930 р. фонд мав 1219 чеських крон, 1931 р. – дев'ятсот, у 1932 р. кошти фонду було цілковито вичерпано⁵⁷. По-друге, завдяки зусиллям О. Шульгина Бюро праці налагодило стосунки з Нансенівським комісаріатом у справах емігрантів при Лізі Націй. З 1929 р. кошти від цієї організації почали надходити до Бюро праці. Комісаріат надавав їх лише під гарантії певних організацій. У ЧСР такою організацією був Український республікансько-демократичний клуб. Співпраця Бюро з представництвом комісаріату у Празі на чолі із Гессен тривала і в наступні роки.

Проте виникали і негаразди. Люди, які виїжджали на роботу до інших країн, не повертали позички, тому у Бюро виникали проблеми щодо здійснення цієї операції в майбутньому і повернення коштів Нансенівському комісаріату. У звіті Бюро праці за 1932 р. К. Мацієвич зазначав, що «наші клієнти не виконують тих зобов'язань, які дають в хвили, коли потребують допомоги бюро праці. Так з допомогового фонду бюро видано позик на суму біля 1500 Кч. [чеських крон – В. В.], деякі позики видано ще в 1929 р. Але до цього часу не можна їх стягнути (особи, що випозичили гроші перебувають за кордоном, не дають своїх адрес, так що навіть листами не можна нагадати їм про їх обов'язок). Ця недбайливість, коли не сказати більше, наших клієнтів шкодить тим особам, котрі би тепер потребували на нагальні потреби часто мінімальної суми 50–100 Кч., але на жаль бюро праці є безрадне, бо фонд цілковито вичерпа-

но. В минулому році з допомогою фонду було видано останню позику в розмірі 300 Кч на подорож на студії до Бельгії»⁵⁸.

Керівництво Бюро праці шукало нові засоби для вирішення справи працевлаштування співвітчизників. Воно намагалося викликати зацікавленість емігрантів у заснуванні власних підприємств чи ремісничих майстерень. У зв'язку із заборонаю емігрантам під час економічної кризи в'їзду до США за сприяння Бюро Нансенівський офіс переорієнтував свою допомогу саме на цю справу. З цієї метою Бюро здобуло дві позички у сумі 6000 і 3000 чеських крон, а за сприяння Українського жіночого союзу – позику на суму 1000 швейцарських франків. Крім того, Бюро праці спільно з Українським об'єднанням намагалося заручитися підтримкою Нансенівського комісаріату у справі надання коштів (44 тис. чеських крон) для допомоги хворим і безробітним у Подєбрадах⁵⁹. Проте відчутних наслідків ці заходи не дали.

Погіршення справи із працевлаштуванням на початку тридцятих років пояснювалося тим, що із загостренням світової економічної кризи та зростанням безробіття кожна країна намагалася захистити свій ринок праці. В цих умовах працевлаштування емігрантів ставало неможливим. Крім того, емігрантів і звільняли з роботи в першу чергу. Тому в середині тридцятих років, за визначенням керівництва УРДК, «діяльність бюро праці припинилась. Спринчинилась до цього гостра світова економічна криза, яка абсолютно виключає які-будь заходи бюро праці в напрямі влаштування українських емігрантів на посади, як то було в добах господарської кон'юнктури»⁶⁰.

Клуб намагався матеріально підтримувати просвітницькі організації. У 1930 р. Товариству «Рідна мова» у Ржевицях було надано субвенцію на допомогу учням місцевої української гімназії, які не отримували стипендії. Щомісяця УРДК виділяв таку субвенцію у розмірі п'ятидесяти чеських крон⁶¹.

Клуб намагався створити і власне Бюро преси. На початку 1929 р. управа УРДК доручила П. Феденку зайнятися цією справою. До її реалізації долучили Костя Осауленка та Бориса Бутовського⁶². Того року Бюро не було створено, проте К. Осауленко та Б. Бутовський опублікували низку статей про українське питання та поточні проблеми української еміграції у чеській пресі. Було вирішено видавати двічі на місяць бюлетень чеською мовою для

чеської преси, збирати й опрацьовувати всі публікації на українські теми та про Україну у чеських засобах масової інформації з метою спростування неправдивої інформації⁶³. Керівництво Клубу ставило завдання на зближення українських емігрантів з чеським громадянством. «До нині, – зазначалося на звичайних загальних зборах УРДК, що відбулися 17 січня 1929 р., – цього не досягла ні одна з існуючих українських організацій. 3) Крім місцевих сил чеських й українських притягнути для співпраці визначних діячів з широко відомими іменами. 4) Систематичне інформування чеського громадянства про українську працю, тим більш необхідного, що тут не існує Бюро преси й пропаганди, наслідком чого бракує відповідних систематичних інформацій в чехословацькій пресі. Друге було би потрібно закласти при ключі таке невелике бюро... 6) необхідно зорганізувати невелику українську культурну виставку, для якої зібрати та представити ширшому огляду працю української еміграції»⁶⁴.

І наступного року Бюро преси не було створено, хоча його склад і визначився. У березні 1930 р. він був таким: К. Мацієвич, Б. Бутовський, К. Осауленко, В. Садовський та С. Шишковський⁶⁵. Навесні 1932 р. Управа Клубу знову піднімає питання про заснування Бюро преси. Відповідальність за це покладається на М. Славінського та К. Мацієвича. Було запропоновано налагодити зв'язки з Союзом чеських журналістів⁶⁶. Проте, як впливає з архівних документів, справа створення Бюро преси та реалізація покладених на нього завдань так і не знайшла свого остаточного вирішення.

У 1935 р. прізвище Костя Мацієвича в документах майже не зустрічається. Вірогідно, це було пов'язано, по-перше, з певним занепадом організації, в тому числі і через брак коштів, по-друге, з тим, що у 1936 р. К. Мацієвич очолив Українську наукову асоціацію у Празі.

Український республікансько-демократичний клуб припинив своє існування наприкінці тридцятих років.

Отже, УРДК протягом свого більш ніж десятирічного існування здійснював важливу роль у справі підтримки діяльності Державного Центру УНР і Української радикально-демократичної партії, організації культурно-освітньої роботи серед своїх членів та широкого загалу української еміграції. Спільно з Українським об'єднанням у ЧСР Клуб надавав організаційну і матеріальну допомогу у справі працевлашту-

вання українців-емігрантів у країнах Європи і Америки, налагоджував зв'язки з іншими українськими громадсько-політичними організаціями з метою вирішення нагальних потреб української еміграції. Намагався поширювати у чеській пресі незаангажовану інформацію про Україну й українську громаду у ЧСР. Провідну роль у здійсненні цих акцій Клубу відіграв його другий голова Кость Мацієвич. Сподіваємося, що окреслені акції УРДК спонукають дослідників до в'яснення нових напрямків діяльності Клубу і його структурних підрозділів та з'ясування ролі окремих його членів і керівників.

ПРИМІТКИ

- ¹ *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні*, т. 4, Львів 1994, с. 1495; *Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника*. За ред. М. Романюка. Вип. III, Львів 1996, с. 211–213; В. Верстюк, Т. Остапко, *Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник*, Київ 1998, с. 126–127; *Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. 2-ге видання*, Суми 2004, с. 298; *Українська дипломатична енциклопедія: У 2 т.*, т. 2, Київ 2004.
- ² В. Винниченко, *Відродження нації: У 3 ч.*, Київ 1990; Д. Дорошенко, *Історія України, 1917–1923. В 2 т.*, Київ 2002; В. Іваніс, *Стежками життя (Спогади)*, кн. V. *На чужині*, Новий Ульм 1962; І. Мазепа, *Україна в огні і революції*, Київ 2003; А. Марголін, *Україна і політика Антанты [у:] Революція по мемуарам белых*. Сост. С. Алексеев, Москва – Ленинград 1930; Є. Онацький, *По похилій площі. Записки журналіста і дипломата*, ч. 1, Мюнхен 1944; *Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва)*, Київ 2004; Є. Чикаленко, *Щоденник: У 2 т.*, т. 2 (1918–1919), Київ 2004; Його ж, *Щоденник, 1919–1920*, Київ – Нью-Йорк 2005 та інші.
- ³ П. Будрин, *Предисловие ко 2-му полутому IV тома «Народной Энциклопедии» (Земледелие) [у:] Народная энциклопедия научных и прикладных знаний*, т. IV. *Сельское хозяйство. 2 полутом. Земледелие*, Москва 1912, с. V–VI; Н. Макаров, *Крестьянское хозяйство и его эволюция*, Москва 1910, с. 46–47; А. Чаянов, *Основные линии развития русской сельскохозяйственной мысли за два века*, Москва 1927; Його ж, *Основные идеи и методы работы общественной агрономии [у:] Його ж, Избранные произведения: Сб. сост. Е. Серова*, Москва 1989, с. 57–180 та інші.
- ⁴ І. Витанович, *Історія українського кооперативного руху*, Нью-Йорк 1964; Б. Винар, *Матеріали до історії економічних дослідів (1919–1964)*, Мюнхен 1965.
- ⁵ В. Кабанов, *Школа Чаянова, или организационно-производственное направление русской экономической мысли [у:] История СССР*, Москва 1990, № 6, с. 86–99; Л. Горкіна, Н. Тимочко, *Історичні витоки та методологічні засади кооперативної школи О. Чаянова [у:] Історія народного господарства та економічної думки Української РСР*, Київ 1991, вип. 25, с. 71–78.
- ⁶ В. Плисюк, *Кость Мацієвич [у:] Українські кооператори (історичні нариси)*, кн. 1, Львів 1999, с. 218–222.
- ⁷ В. Власенко, *Агроном і дипломат. Штрихи до біографії Костя Мацієвича [у:] «Політика і час»*, Київ 2002, № 10, с. 78–86; Д. Табачник, *Історія української дипломатії в особах*, Київ 2004, с. 210–227.
- ⁸ В. Власенко, *Науковий доробок К. Мацієвича на сторінках петербурзького журналу «Земское дело» [у:] Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, Київ 2005, вип. X, с. 180–190; *До творчої спадщини Костя Мацієвича. Передмова, упорядкування і коментарі В. Власенка [у:] «Сумська старовина»* 2006, № XVIII–XIX, с. 48–64.
- ⁹ В. Власенко, *Штрихи до портрета Костя Мацієвича [у:] «Сумська старовина»* 1997, № 1, с. 25–30; Г. Стрельський, *Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.)*. Біографічний довідник, Київ 2000, с. 23–24; В. Власенко, *Кость Мацієвич: штрихи до портрета [у:] Вісник Львівської комерційної академії. Сер. Гуманітарні науки*. Вип. 4, Львів 2002, с. 67–78.
- ¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф. 4376, оп. 1, спр. 1, арк. 1–5.
- ¹¹ Там само, спр. 2, арк. 93, 210.
- ¹² Там само, арк. 20, 21; С. Наріжний, *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої)*, Київ 1999, с. 86.
- ¹³ Дані щодо кількості учасників установчих зборів різняться. В архівних документах наводяться дві цифри – 33 і 38; див.: ЦДАВОВУ, ф. 4376, оп. 1, спр. 2, арк. 93, 210.
- ¹⁴ С. Наріжний, *Українська еміграція...*, с. 86; В. Трошинський, *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Київ 1994, с. 72.
- ¹⁵ ЦДАВОВУ, ф. 4376, оп. 1, спр. 3, арк. 20.
- ¹⁶ Там само, спр. 2, арк. 13, 38, 47, 93.
- ¹⁷ Там само, арк. 80.
- ¹⁸ Там само, арк. 13.
- ¹⁹ Там само, арк. 131зв.
- ²⁰ *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні*, т. 9, Львів 2000, с. 3412; С. Наріжний, *Українська еміграція...*, с. 80.
- ²¹ ЦДАВОВУ, ф. 4376, оп. 1, спр. 2, арк. 95–95зв.
- ²² Там само, арк. 22.
- ²³ Там само, спр. 3, арк. 85.
- ²⁴ Там само, спр. 2, арк. 86, 113.
- ²⁵ Там само, арк. 86; спр. 10, арк. 14.
- ²⁶ Там само, арк. 86; спр. 4, арк. 3зв.
- ²⁷ Там само, спр. 10, арк. 2.
- ²⁸ Там само, спр. 2, арк. 113.
- ²⁹ Там само, арк. 114.
- ³⁰ Там само, спр. 2, арк. 70.
- ³¹ Там само, арк. 40.
- ³² Там само, арк. 16.
- ³³ Там само, арк. 22.
- ³⁴ Там само, спр. 3, арк. 17.
- ³⁵ Там само, арк. 82, 94.
- ³⁶ Там само, спр. 2, арк. 128зв.
- ³⁷ Там само, арк. 86.
- ³⁸ Там само, арк. 15, 40, 69; В. Стрелець, *Українська радикально-демократична партія: витоки, ідео-*

логія, організація, діяльність (кінець XIX століття – 1939 рік), Київ 2002, с. 285.

³⁹ Там само, спр. 3, арк. 129, 138–139.

⁴⁰ Там само, спр. 2, арк. 81. Йдеться про судовий процес над групою української інтелігенції, яка звинувачувалася у створенні «Спілки визволення України».

⁴¹ Там само, арк. 129зв.

⁴² Там само, арк. 69, 86, 128зв., 129; спр. 3, арк. 54; спр. 4, арк. 8.

⁴³ Там само, арк. 22.

⁴⁴ Там само, арк. 171.

⁴⁵ Йдеться про судовий процес над групою української інтелігенції, яка звинувачувалася у створенні «Спілки визволення України». Засуджено було 45 чоловік.

⁴⁶ Там само, арк. 83.

⁴⁷ Там само. Більш детально про взаємовідносини УРДК й О. Олесь див.: В. Власенко, *Український республікансько-демократичний клуб у Празі й Олександр Олесь* [у:] «Сумська старовина» 2006, № XX.

⁴⁸ Такий комітет існував з 1922. Його керівництво

перебувало в Берліні. З часом комітет майже припинив свою діяльність. Наприкінці 20-х років з ініціативи кількох українських емігрантських організацій його робота відновлюється.

⁴⁹ ЦДАВОВУ, ф. 4376, оп. 1, спр. 3, арк. 89–90, 98.

⁵⁰ Там само, арк. 103.

⁵¹ Там само, спр. 2, арк. 131зв.

⁵² Там само, арк. 18.

⁵³ Там само, спр. 3, арк. 34.

⁵⁴ Там само, спр. 2, арк. 25.

⁵⁵ Там само, арк. 124–124зв.

⁵⁶ Там само, арк. 82, 84–85.

⁵⁷ Там само, арк. 54, 82, 84–85.

⁵⁸ Там само, арк. 53–54.

⁵⁹ Там само, арк. 52.

⁶⁰ Там само, арк. 18–19.

⁶¹ Там само, спр. 4, арк. 8.

⁶² Там само, спр. 3, арк. 123.

⁶³ Там само, спр. 2, арк. 117.

⁶⁴ Там само, арк. 131–131зв.

⁶⁵ Там само, спр. 4, арк. 6.

⁶⁶ Там само, арк. 42зв, 44.

